

Føroyskir granskarar geva íkast til altjóða gransking

Føroyskir granskarar hava givið virðismikil íkast til altjóða granskingina um COVID-19. Sum nakrir av teimum fyrstu í heiminum hava føroyskir granskarar ávíst, hvussu tað ber til at steðga koronufarsóttini heilt í einum landi. Eisini hava nágreiniligar lýsingar av smittuketum og sjúkutekinum vakt ans hjá granskarum og heilsustovnum í øðrum londum.

Eftir Dagmar Joensen-Næs

Tað hevur verið sera áhugavert at verið granskari á heilsuøkinum í Føroyum, síðani korona kom til landið í mars í ár.

- Eg havi sjáldan følt, at vit hava kunna givið so nógv til altjóða granskingina. Tað er ógvuliga spennandi og meningsgevandi at kunna vera við til at royna at loysa ein so fjøltáttaðan trupulleika sum COVID-19.

- Vit kunnu geva nýggja vitan til granskingina, tí vit valdu eina aðra leið til at basa korona, enn tey gjørdur í Danmark. Hon hevur víst seg at eydnast væl, og vit kunnu siga øðrum frá, hvussu vit hava gjørt, sigur Shahin Gaini, ið er granskari og yvirlækni á Landsjúkrahúsinum í infektiónsmedisinni.

FØROYSK SKUGGATØL Í AMERIKANSKUM TÍÐARRITI

Føroyskir granskarar hava higartil sent fýrar vísindaligar greinar til viðurkend amerikansk tíðarrit.

Ein av greinunum er longu útgivin í Emerging Infectious Diseases,

sum er eitt vísindaligt tíðarrit, ið amerikanski fólkaheilsustovnin Centers for Disease Control gevur út. Tað er ein grein um andevni ímóti COVID-19, ið Maria Skaalum Petersen, granskari og leiðari á Deildini fyri Heilsu- og Sjúkrarøktarvísindi á Fróðskaparsetrinum, hevur skrivað saman við øðrum føroyskum granskarum.

Kanningin av andevni móti COVID-19 varð gjørd síðst í apríl. Hon vísti, at 6 av 1075 tilvildarlaga valdum føroyingum (0,6%) høvdu andevni móti COVID-19. 5 teirra vistu ikki, at tey høvdu verið smittað.

- Tað vísti, at skuggatølini, sum nógv varð tosað um tá, vóru ógvuliga lág. Vit høvdu væntað, at fleiri høvdu verið smittað uttan at vita av tí.

- Okkara skuggatøl eru lægri enn í flestu øðrum londum, og tað prógvar, at okkara strategi við at testa nógv riggar, sigur Maria Skaalum Petersen.

Tað gekk ógvuliga skjótt at fáa greinina um andevnini í amerikanska tíðarritið. Longu síðst í juli mánað vórðu úrslitini av føroysku

kanningunum almannakunngjørd í Emerging Infectious Diseases.

- Ofta tekur tað fleiri mánaðir at fáa vísindaligar greinar eftirmettar og góðkendar, men hendan granskingin hevði áhuga her og nú, og tað var ógvuliga stuttligt at kunna fáa úrslitini út so skjótt. Vanliga er tað eisini sera trupult hjá okkum at koma inn um gáttina hjá teimum bestu tíðarritunum, tí Føroyar eru so litlar og ókendar.

FLEIRI GREINAR VERÐA METTAR

Maria Skaalum Petersen hevur eisini sent eina aðra grein til amerikanska tíðarritið um seinárin av COVID-19.

- Aðrastaðni hevur granskingin serliga snúð seg um álvarsliga sjúk, sum vóru innløgð. Tey flestu, sum vórðu smittað í Føroyum í vár, vóru ung fólk, sum ikki gjørdust álvarsliga sjúk. Vit hava fylgt teimum neyvt og skrásett sjúkueyðkenni, eisini eftir, at tey vórðu loyst úr sóttarhaldi

- Enn hava vit ikki sæð greinar almannakunngjørdar, har granskarar hava nágreiniligar upplýsingar um sjúkueyðkenni hjá fólki við mildari koronu eins, og okkara gransking er ógvuliga áhugaverd í øðrum londum, ið nú eru hart rakt av einari nýggjari koronabylgju, sum serliga fevnir um tey ungu, sigur hon.

Harumframt hevur Marnar Friðheim Kristiansen, lækni og ph.d. lesandi á Fróðskaparsetrinum, sent eina grein til sama tíðarrit um føroysku tilgongdina at basa COVID-19.

- Granskingin av COVID-19 í Fø-

oyum hevur stóran áhuga, tí hon byggir á nágreiniligar dátur, sum eingin annar hevur. Vit hava fullkomið yvirlit yvir, hvussu smittan er komin til landið, og hvussu hon hevur spjatt seg. Vit kunnu vísa, hvussu skjótt smittan kann spreidda seg stórspjadarum og stórspjadingarhendingum, og vit kunnu eisini vísa á, hvussu vit sum eitt av heilt fáum londum í heiminum hava megnað at fáa smittuna fullkomuliga burtur. Tað hevur stóran áhuga hjá øðrum, ið skulu gera av, hvørja leið tey skulu velja í stríðnum móti koronu, sigur Shahin Gaini.

Hannes Gislason, granskari og

professari í kunningar- og samskiftistøkni á Fróðskaparsetrinum, hevur eisini sent eina grein til metingar á einum øðrum amerikanskum tíðarriti um nýggjar støddfrøðiligar hættir at rokna út smittutrýstið.

Shahin Gaini er sera fegin um, at amerikansk tíðarrit hava víst áhuga fyri vísindaligum greinum hjá føroyskum granskarum.

- Tey amerikansku tíðarritini eru tey truplastu at fáa greinar í yvirhøvur, og vit høvdu ongantíð fingið okkara greinar við har, um tey ikki hildu okkara gransking vera sera áhugaverda, sigur hann.

Føroyskir granskarar hava stórar mongdir av dátum at arbeiða við, sum eru fingnar við teimum nógvu COVID-19 kanningunum, ið eru gjørdar í Føroyum.

Gransking um landamørk skal basa COVID-19

Eftir Dagmar Joensen-Næs

Granskarar um allan heim hava tveitt alt annað til vikis fyri at royna at finna vaksinu og heilivág, ið kunnu loysa heimin úr tí hafti, sum koronasmittan hevur sett hann í.

Ongantíð fyrr eru so nógvar granskingarverkætlanir farnar í gongd so skjótt, sum hava eittans eindamál – at vinna á eini sjúku.

LEITANIN EFTIR VAKSINUNI

Øll heimsins lond bíða í ótólni eftir, at granskarar finna eina

vaksinu, ið kann steðga smittuni. Sambært alheims heilsustovninum WHO eru meira enn 100 granskingarverkætlanir í gongd í lötuni, sum hava til endamáls at menna eina vaksinu, ið virkar móti COVID-19. Fleiri teirra eru komnar so langt, at túsundtals fólk eru vorðin royndarvaksinerað og nú verða fylgd av granskarum og heilsuserfrøðingum.

WHO samstarvar við vísindafólk, heilivágsfyrirøkur og heilsustovnar kring allan heim fyri at skunda undir tilgongdina, ið skal basa alheimsfarsóttini.

Vaksinur verða givnar frískum

fólki fyri at fyrirbyggja sjúku, og krøvini til vaksinur eru tí serliga strong. Vanliga tekur tað yvir 10 ár at menna eina vaksinu og fáa hana góðkenda av heilsumyndugleikunum. Men tað er alt ov leingi at bíða eftir at kunna fyrirbyggja Covid 19, og tí er tilgongdin at menna COVID-19 framskundað á ymsan hátt.

Roknað verður við, at ein vaksin móti COVID-19 verður tøk næsta ár. Í lötuni verða í minsta lagi 91 vaksinur royndar við djór-um, og kliniskar royndir við menniskjum verða gjørdar við 46 vaksinum. 10 vaksinur eru komn-

ar so langt, at endaligar royndir við túsundtals fólki eru í gongd.

Nógvar royndir verða eisini gjørdar við heilivági, sum møguliga kann gera sjúkuna minni vandamikla. Nakrar av hesum royndum hava ført til, at heilivágur nú verður brúktur, sum ger, at fólk gerast minni sjúk, og færri fólk doyggja av sjúkuni.

VITAN SKAL DEILAST

Fyri at skunda undir tilgongdina at finna vaksinu og heilivág móti COVID-19 hava lond og felagskapir givið granskarum risastórar upphæddir at arbeiða við.

Skipanir eru eisini gjørdar, sum gera tað lættari hjá granskarum at samstarva og deila vitan.

WHO hevur sett skipanir í verk, sum tryggja, at so nógvar vaksinur og heilivágur sum gjørligt kunnu verða kannað á byrjanarstigi, tí tað økir møguleikarnar at finna tey røttu evnini.

ES hevur gjørt ein dátupall, sum savnar dátur frá granskarum og gevur teimum møguleika at greina og byggja víðari á dátur hjá hvørjum øðrum.